

CEVAT RÜŞTÜ'YLE İLGİLİ YENİ BİLGİLER

Prof. Dr. Aykut KAZANCIGİL*

ÖZ: Türk çiçek ve ziraat kültürü üzerine pek çok yazı kaleme alıp yayımlanmış olan Cevat Rüştü'nün hayatı hakkındaki bilgiler, Nazım Hikmet Polat'ın tespitlerinden ibaret kalmıştır. Onun ailesi hakkında ise bugüne kadar yayımlanmış hiçbir makaleye rastlanamamıştır. Bu yazıda, aile hakkında, Kenan Paşa'nın torunları ve Cevat Rüştü'nün çocukları olan Lâle ve Erhan Öktem'den alınan bilgiler verilmektedir. Cevat Rüştü, Sultan II. Abdülhamid'in Başyaveri Kenan Paşa'nın damadıdır. Kenan Paşa'nın padişaha bu kadar yakınlığı, II. Meşrutiyet'ten sonra rütbesi önyüzbaşılığa indirilmesine ve hatta zorunlu olarak emekliye sevk edilip askerlikten atılmasına sebep olmuştur. Paşa, bu muameleye dayanamayarak bir müddet sonra intihar etmiştir. Dilârâ Hanım'la evlenen Kenan Paşa'nın Seyide Suat, Nihat, Lütfiye, Hayrettin ve Münire adı verilen beş çocuğu olmuştur. Bunlardan Münire Hanım, Cevat Rüştü ikinci eşidir ve bu aile Soyadı Kanunu'ndan sonra "Kanbay" soyadını almıştır. Cevat Rüştü ve ağabeyi Asaf Bey ise soyadı olarak "Öktem"i seçmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Cevat Rüştü, Kenan Paşa, Sultan II: Abdülhamit, Kanbay, Öktem.

Further Information About Cevat Rüştü

ABSTRACT: Cevat Rüştü published many articles over flower and agricultural of Turkey. The information of his life was informed by Nazım Hikmet Polat. We haven't seen any articles about his family so far. In this article, I will explain new things about his family. This information received by Kenan Pasha' grandson and Cevat Rüştü's sons.

Cevat Rüştü is chief adjutant Kenan Pasha's groom of Sultan Abdulhamid II. After the Second Constitutional, because of nearest relation to Sultan Abdülhamit II, his rank was degraded, he was retired by new government and finally he was expelled from military. These events have upset him so much and he committed suicide.

* İstanbul Üni. Cerrahpaşa Tıp Fak. Em. Öğr. Üyesi, aykut.remzi@hotmail.com

Kenan Pasha was married Miss Dilâra and he has five children, namely Seyide Suat, Nihat, Lütfiye, Hayrettin and Münire. Miss Münire was second wife of Cevat Rüştü. This family has taken “Kanbay” the last name after the surname law. Cevat Rüştü and brother Asaf Bey have chosen “Öktem” for surname.

Key Words: Cevat Rüştü, Kenan Paşa, Sultan Abdülhamit II, Kanbay, Öktem.

Cevat Rüştü, yakın zamanlara kadar, tanınan, herhangi bir kaynakta hakkında -birkaç cümlelik olsun- bilgi bulabileceğimiz biri değildi. Hâlbuki o, vaktiyle bir kalemde memur iken, Türk çiçek ve ziraat kültürü hakkında pek çok yayını bulunan, iyi yetişmiş aydınlarımızdan biridir. Ahmet Midhat Efendi'nin teşvikiyle Fransa'ya gidip orada ziraatla ilgili yüksek tahsil yaparak İstanbul'a dönmüş, önce Ziraat Nazırlığı bünyesinde ve daha sonra İktisat Vekâletinde hizmet görmüştür.

Yazılarından bir kısmı, Nazım H. Polat tarafından toplanarak çeşitli notlarla, *Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine Cevat Rüştü'den Bir Göldeste* (İstanbul 2001) adıyla kitap hâlinde yayımlanmıştır. Polat, erişebildiği kaynaklardaki ipuçlarını değerlendirmek suretiyle kitaba Cevat Rüştü'nün bir biyografisini de eklemiştir. Bu yazımızda, Cevat Rüştü'nün oğlu Lâle Öktem ve kızı Erhan Öktem'den aldığımız bilgiler aktarılarak Polat'ın kaleme aldığı biyografideki bazı eksiklikler giderilmeye çalışılacaktır.

Konunun bir tarafı Cevat Rüştü, diğer tarafı ise onun kayınpederi Kenan Paşa'dır.

I. KENAN PAŞA VE AİLESİ

Galatasaray Sultanisi'nde okuduktan sonra müsabaka ile (genelde o yıllarda onuncu sınıftan sonra bu tür yan geçişler oluyordu) Mülkiye Mektebine giren genç Kenan orasını da bitirdikten sonra Harbiye'ye sınavla girer ve mezun olur. Lisan bilen yakışıklı ve sağlam öğretim görmüş bir kişi olarak Yaver-i Hassa seçilir. Sonraki yıllarda çeşitli görevlerle çeşitli ordu merkezlerine gönderilir, 1897 Yunan Harbine iştirak eder. Yaver-i Hassa görevine devam ederek 1900'lerin başında Mirliya rütbesini alır, yani Tümgeneral olur.

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra II. Abdülhamid'e yakın olması nedeniyle o dönem geçerli olan tenzil-i rütbe uygulaması sonucu rütbesi

önce kolağası kısa bir süre sonra binbaşılığa indirilir ve ordudan ihraç edilir. Bu haksızlık Kenan Paşa'ya çok ağır gelmiş, ileri de göreceğiniz gibi bir süre sonra intihar etmiştir. Aslında askeri ihtilallerden sonraki bu tür tasarruflar büyük nispette haksızlıklara sebebiyet vermektedir. Anlaşıyor ki bu uygulama da onlardan biridir.

Kenan Paşa'nın ailesi baba tarafından çok eski bir soya dayanmaktadır. Kendisi de Paşa olan babası onun eğitimine büyük bir dikkatle eğilmiş, onu parlak bir geleceğe hazırlanmıştır. Kenan Paşa Dilârâ Hanım'la evlenmiş ve bu evlilikten beş çocuğu olmuştur. (Ailenin soyadı kanundan sonra yaşayan kişileri Kanbay soyadını almışlardır.) Çocukları sırasıyla şöyledir:

1. Suat Hanım, Yavuz zırlısı kumandanı olarak tanınan bahriye subayı Rasih Baraz'la evlenmiştir. Bu evlilikte üç çocuğu olmuştur. Büyük kızı Fahire ünlü mimar Profesör Sedat Hakkı Eldem'in eşidir. Ortanca kızı Halep'te evlenmiş orada çocukları olmuş ve yerleşmiştir. En küçük kızı İstanbul'da yaşamış ve 1962'de ölmüştür.

2. Nihat Kanbay Devlet Demiryolları'nda istasyon şefi olarak Erzinan zelzelesinde ölmüştür. (İki çocuğu olmuş; haklarında bilgi yoktur.)

3. Lütfiye Hanım Asaf Rüştü Öktem ile evlidir. İki çocuğu olmuştur. Kızının adı Asaf Rüştü'nün annesinin ismine izafeten Sedide'dir. Bu Hanım İstanbul'da Abid Han'ın sahibi bir Suriyeli ile evlenmiş kısa bir süre sonra ayrılmış halen hayattadır. (Birinci nesilden hayatta olan tek kişi). Sadrettin Konevi'ye izafeten Sadrettin ismini koydukları oğlu babası gibi bahriye subayı olmuştur. Sadrettin beyin kızı evli, iki çocuklu ve halen İstanbul'da yaşamaktadır. Oğlu Asaf Öktem İngiltere'de çalışmaktadır.

4. Hayrettin Kanbay: Bahriye subayı olan bu kişi döneminde dik-kati çeken yakışılılığı dolayısıyla "Valantino Hayrettin" diye anılmış. Bazı küçük hikâyelerin kahramanı olmuş, genç yaşta kanserden ölmüştür. Hiç evlenmemiştir.

5. Münire Hanım (1904-2001) Cevat Rüştü Öktem'in ikinci eşi ve asıl konumuz olan kişidir.

a) Münire Hanım önce önemli bir Nakşibendi Şeyhi ile 13 yaşında iken babasının isteği ile evlendirilmiştir. Bu evlilikten sonra Kenan Paşa tam anlamı ile çökmüş, bir zamanlar İstanbul'un kibar muhitlerinde "Güzel Kenan Paşa" diye anılan bu namlı kişi bitkin hale gelmiştir. Subay olduğu halde, ordudan çıkarıldığı için savaş sırasında askere alınmaz.

Diğer yandan maddi sıkıntı içindedir. Bu şartlara dayanamayan Kenan Paşa intihar eder.

Bu çok zor şartlar altında eşiyle yaşayan Münire Hanım'ın bu evlilikten, sonradan doktor olan ve yakında ölen babası dolayısıyla Kenan adını koydukları bir oğlu olmuştur. Tekke hayatına bir türlü alışamayan nazik, belki de yakışıklı fakat kendisinden çok farkı olan eşiyle uyuşamayan genç kadın bir süre sonra oğlunu bırakarak kaçmış ve annesi Dilârâ Hanım'ın ve ablası Lütfiye Hanım'ın evine 16 yaşında dul olarak sığınmıştır. Terk ettiği oğlu Kenan doktor olmuş, yıllar sonra lösemiden vefat etmeden önce dramatik şartlarda ilk defa olarak annesiyle karşılaşmış ve onun kollarında ölmüştür. 1925'den sonra tekkeler kapatılmış olsa da, ünlü bir şeyhin oğlu olarak belki babası yerine postnişin olması beklenen Doktor Kenan'ın cenaze töreninde cezbe halindeki Nakşî cemaati orada bulunan büyük, kalabalık ve aile efradının hatırından hiç çıkmamaktadır¹.

b) Annesinin ve daha çok Lütfiye Hanım'ın evinde oturan Münire Hanım bir süre sonra ablası Lütfiye Hanım'ın kayınbiraderi Cevat Rüştü Bey ile evlenmiştir (1922). O esnada Cevat Rüştü Bey 37 yaşlarında Münire Hanım ise 18 yaşındadır. Bu evlilikten bugün hayatta olan bize hem bilgi, hem elimizdeki resimleri veren Lâle Erhan (d. 1924) ve Erol Öktem (d. 1925) olmak üzere iki çocuğu olmuştur. Aile ilk yıllar mesut ve memnun Beykoz'da ikamet etmiş sonra Cevat Rüştü bey'in işi icabı Ankara'ya taşınmışlardır. Ankara'daki yeknesak hayat gittikçe kendini belli eden eşi ile aralarındaki büyük yaş farkı Münire Hanım'da büyük bir buhran yaratmıştır. Bir gün iki çocuğunu alarak (çocuklar dört, beş yaşlarındaiken) İstanbul'a hareket etmiş; daha önceden tanışmış olduğu ve onun geleceğini bilen Aziz Salahor Bey kendisi ve çocuklarını Erenköy istasyonunda karşılamış ve Erenköy'deki konağına misafir etmiştir. Kısa süre sonra çocukların amcaları Asaf Rüştü Bey gelerek onları babalarının vesayeti ile almıştır.

c) Münire Hanım, Aziz Bey adlı biriyle evlenmiş bu evlilikten bir kız çocuğu olmuşsa da çocuk ilkokul yaşlarındaiken yoldan geçen bir otomobilin çarpması sonucu ölmüştür. Bundan bir süre sonrada Münire Hanım bu eşinden de ayrılmıştır. (1950'ler) Sonraki yıllarda İstanbul'da yaşamış, hayatta olan oğlu ve kızı ile vefat ettiği 2001 yılına kadar yakın ilişki içinde olmuştur.

¹ Doktor Kenan, Galatasaray Lisesi müdürlerden Muhittin Sandıkcı hocamızın yakın akrabasıdır.

II. CEVAT RÜŞTÜ BEY'İN HAYATI

Dedesi Sadrettin-i Konevî ahfadından Mustafa Saffet Paşa'dır. Paşa, döneminde çok muteber bir kişi olarak, uzun yıllar Harbiye'deki parlak hocalığı ve kitapları ile tanınmış bir kişidir. Kışları Cihangir'de Topthane üstündeki büyük köşkünde oturur, Yazları Beykoz'daki küçük sahilhanesinde yazlığa çıkarmış. Bu konak Paşa öldükten sonraki yıllarda yanmış. Aile bütün uğraşmalara rağmen belediyenin park yapmak üzere el koyduğu arsasını alamamış, ancak sonradan buraya küçük bir park ve usulen garaipten olarak pek çok apartman yapılagelmiştir.

Paşa'nın Rüştü Bey adında bir tek oğlu vardır. Rüştü Bey, dönemin klasik ev eğitiminden sonra idadiye bitirmiş ve kalemlerde çalışmıştır. 1908'den o da açığa alınmıştır. Paşa babasının imkânları ile onun vefatından sonra kendisine intikal eden büyük servet ile bir daha çalışmamış veya çalışmamış; ölünceye kadar eshab-ı emlâktan bir kişi olarak yaşamıştır. Onun sıkıntı çekmemesinin sebebi evvela paşanın tek oğlu olması, sonra da kendisine büyük bir miras intikalidir. Rüştü Bey Cihangirdeki konak yandıktan sonra iki oğlu için Beykoz'daki sahilhanenin bahçesine yan yana iki güzel köşk yaptırmıştır. Bu köşkler sonradan yol yapılırken istimlâk edilmiş ve yıkılmıştır. Rüştü Bey'in iki çocuğu olmuştur. Eşinin ismi Sedide Hanımdır. Aile soyadı kanunu ile Öktem soyadını almıştır.

a) Daha önce ismini gördüğümüz Asaf Rüştü Bey (1877-1936) çok sağlam vücutlu iriyarı ve sanatkâr bir kişi imiş. Bahriye Binbaşısı olmuş ve yukarıda adı geçen Kenan Paşa'nın 3. çocuğu Lütfiye Hanım'la evlenmiş, Beykoz'da oturmuştur. İki çocuğu olmuştur. Kendi annesinin ismine izafeten kızına Sedide ismini oğluna da büyük dedesi dolayısı ile Sadrettin ismini vermiştir. Kızı İstanbul'da evli ve iki çocukludur, oğlu Asaf Öktem İngiltere'de çalışmaktadır. Asaf Rüştü Bey erkenden şeker hastalığından muztarip olarak emekli olmuştur. Bir süre sonra o zaman için amansız bir hal olan vereme tutulmuştur. Beykoz'daki çifte yalı miras problemi olur erken ölürüm diye Ankara'dan kardeşini çağırarak mülkü iki ayrı tapu haline getirdikten sonra vefat etmiştir (1936). Eşi 1960'lara kadar yaşamıştır.

Asaf Rüştü Bey'in büyük özelliği ve şöhreti deve derisinden kara-göz takımları yapmaktır. Çok zor terbiye edilen deve derisini kendisi hazırlar toprak boyalarla boyarmış. Yıllarca uğraşarak hazırladığı bütün göstermelikleriyle 150 parçadan oluşan büyük koleksiyonunu Ankara Halkevine hediye etmiş. Ancak uzun süre camekânlarda saklanan bu kıymetli koleksiyon 1951'de Halkevleri kapandıktan sonra kaybolmuş

izine bir daha rastlanmamıştır. [Kulaktan kulağa aktarıldığına göre koleksiyon Münih'teki bir müzeye gitmiştir.]

b) Cevat Rüştü Öktem (1885-1936) bilinen eğitim ve çalışma döneminde sonra 1914 yılında İstanbul'a dönmüş ve Beykoz'daki evine yerleşmiştir. Son derece sportmen gülle atan ve çeşitli ağır sporlar yapan Cevat Rüştü Beykoz Kulübünün kurulmasında etkili olmuş ve Kelle İbrahimleri yetiştiren ortamda yönetici olmuştur. Ayrıca yağlı boya resim yaptığı bilinmektedir.

Cevat Rüştü İstanbul işgalinde bir süre Milli Hükümetle ilişki suçu ile hapsedilmiş ve Kroker Hanında yatmıştır. Kızının ifadesine göre "*Kroker Zindanlarında*" adıyla bir roman kaleme almış.

Kısa bir süre sonra dönemin tanınmış avukatlarından Saip Şevket Beyin kız kardeşi ile evlenmiş, genç çift ailenin Moda'daki evine yerleşmiş. Bu evlilikten Sedat (Öktem) adlı bir oğulları olmuştur. Bir süre sonra ayrılmışlar ve Sedat annesinde kalmıştır. Kadıköy'de Saint Joseph Lisesini bitiren Sedat genç yaşta ölmüştür.

Cevat Rüştü bir süre bekâr kaldıktan sonra, ağabeyi Asaf Rüştü'nün eşinin aracı olması ile 1922 yılında onun küçük kardeşi Münire Hanımla evlenmiştir. O zaman Münire Hanım 18, Cevat Rüştü ise 47 yaşındadır. Aralarındaki büyük yaş farkına rağmen çift önceleri iyi anlaşmış, iki çocukları olmuş, bir süre sonra Ankara'ya giden çift sorunlu bir evlilik yaşamaya başlamıştır. Ankara'nın yeknesak yaşamı, bunun yanında Cevat Rüştü Bey'de şeker başlangıcı ve sinirlilik hâli bu geçimsizlikte rol oynamıştır². Eşinin İstanbul'a kaçmasından sonra kızını yanına alan, oğlunu İstanbul'da ağabeyinin yanına bırakan Cevat Rüştü Bey Ankara'da mesleki faaliyetini sürdürürken 1936 yılında oğlu Erol'u Galatasaray Lisesine yazdırmış, Ankara'ya dönmüş ve ağabeyi ile bir ay ara ile bir beyin kanaması sonucu vefat etmiştir.

² Münire Hanım'ın İstanbul'a kaçmasını Kenan Paşa bölümünde anlattığımız için burada tekrarlamıyoruz.